

Anklagad

Anklagad är ett traditionellt rättegångsdrama som försöker att komplicera djupgående moraliska frågor om skuld, ansvar och civilkurage med utgångspunkt i ett våldtäktsmål. Filmen blottlägger skillnader i, och konsekvenser av klasstillhörighet samt belyser olikheterna i ett manligt respektive kvinnligt perspektiv.

**Rekommenderad från:
åk 9 & gymnasiet**

En filmhandledning av
Louise Lagerström

Filmens handling

Mörkret har sänkt sig över The Mill, en ruffig bar belägen vid sidan av motorvägen. Plötsligt kommer en ung kvinna, Sarah, utrusande. Hon ser jagad och rädd ut och försöker hålla ihop resterna av sina sönderslitna kläder. Att hon blivit utsatt för våld bekräftas av att vi samtidigt hör en mansröst anonymt anmäla en våldtäkt i ett samtal till polisen från en telefonkiosk.

Sarah får lift och körs till sjukhuset där hon efter en förnedrande undersökning och utfrågning av läkaren får träffa Kathryn Murphy som utsetts att vara åklagare i hennes fall.

Tillsammans far de tillbaka till The Mill där Sarah pekar ut två av förövarna, Danny och Kurt. Dagen efter lyckas polisen också arrestera Bob, en collegegrabb som var en av dem som genomförde våldtäkten.

Genom TV-nyheterna får Sarah reda på att de tre släppts mot borgen samtidigt som hon själv framställs som ett "så kallat" offer som entusiastiskt hade deltagit i det hela.

Advokaten Kathryn förbereder rättegången genom att hon söker upp Sarah i hennes hem och ställer närgångna frågor angående hennes sexuella beteende och drogvvanor. Har hon gjort abort? Haft sex med flera? Sarah, som inte har något förtroende för Kathryn, känner sig anklagad för

Sarah Tobias, (Jodie Foster) dansar på klubben The Mill i inledningen av filmen "Anklagad". Utmanande? Ja visst, men vad innebär det?

att hon på något sätt själv skulle ha skuld i det som hände. Därför har hon även undanhållit uppgifter om att hon sedan tidigare finns i brottsregistret på grund av ett kokainnehav. Kathryn försvarar sin utfrågning med att männens försvarare kommer att vara ännu tuffare och göra sitt bästa för att få Sarah att framstå i dålig dager.

Kathryn beger sig till The Mill där Sarahs väninna Sally är servitris. Hon umgicks med Sarah kvällen för våldtäkten och är, liksom barägaren, förtegen om vad som egentligen hände.

Kathryn bemöts med misstro av sina manliga kollegor som tycker att en överenskommelse med försvarsadvokaterna är bättre än att driva ett fall man ändå kommer att förlora. Vid en inledande diskussion med de

åtalades försvarsadvokater diskuteras framför allt brottsrubriceringen. När Kathryn vill ha grov våldtäkt föreslår de istället förmildrande rubriceringar som grovt överväld, tvång och framkallande av fara. Bobs advokat propser till och med på att sex inte får nämnas i åtalet och Kathryn går till slut med på "framkallande av fara" och de tre kommer undan med låga fängelsestraff.

Återigen får Sarah det kastat i ansiktet via TV-nyheterna att hon inte duger som vittne. Besviknen och förnedrad rusar Sarah hem till Kathryn mitt i en middagsbjudning. Hon beskyller Kathryn för att vara en svikare, att hon inte gjort sitt bästa på grund av att Sarah bara är en fattig servitris.

När Sarah kommer hem klipper

hon i en symbolisk handling av sig håret och slänger i samma veva ut sin pojkvän Larry. Kort därefter blir hon, när hon besöker en skivaffär, uppvaktad på ett påträngande sätt av en av de killar som hejade på vid våldtäkten, Cliff. Han känner först inte igen henne i den nya frisyren men när han sedan kommer ihåg vem hon är börjar han trakassera henne och föreläsa henne.

Sarah känner sig trängd, arg och desperat och kraschar med full fart sin bil mot hans. Hon skadar sig och förs till sjukhus dit Kathryn kommer och vakar vid hennes säng. Hon inser att hon faktiskt svikit Sarah och bestämmer sig för att söka ge henne upprättelse.

Hon bestämmer sig för att sätta dit de som anstiftade våldtäkten, det vill säga de som klappade, hejade på och uppmuntrade de tre våldtäktsmännen att fortsätta. Lyckas hon med det kommer fallet att betraktas som våldtäkt och Sarahs vittnesmål att väga tungt. Kathryn lyckas spåra upp den pojke, Ken Joyce, som ringde det anonyma samtalet till polisen efter våldtäkten. Han är motvillig till att vittna men efter påtryckningar, inte minst från Sarah som vädjar om hans stöd, ställer han upp.

Rättegången tar sin början och Sarah får vittna om hur hon gick till baren efter att ha bråkade med sin pojkvän, tog ett par glas och några bloss marijuana. Hon berättar att hon börjat dansa till en bra låt och sedan beskriver hon hur Danny som bjudit på drinkar tidigare blir mer och mer närgången samt hur hon sedan förnedras.

När Ken senare vittnar är det första gången som vi som publik i en tillbakablick får se vad egentligen hände. Han beskriver i detalj hur Sarah våldtas på ett flipperspel längst in i lokalen av tre killar medan de andra barbesökarna bara tittar på utan att ingripa eller aktivt deltar genom att hetsa upp stämningen.

När han är klar är det tyst i rättsalen. Sarah väntar nervöst utanför. Efter åklagarens och advokatens slutpläderingar står det klart att juryn bedömt Kens vittnesmål som trovärdigt. Tre av åskådarna döms som skyldiga till anstiftan av brott.

Sarah och Kathryn

Sarah Tobias är en ung servitris som bor med sin pojkvän Larry, en lösdrivare och droglangare, i en "trailer" i stadens utkant. Hon är utbildad och söker sig till astrologin för att tolka

sig själv och sin omgivning. När hon utsätts för en våldtäkt kommer hon i kontakt med en kvinna vars väg hon förmodligen aldrig skulle ha korsat annars.

Kathryn är välutbildad och befinner sig mitt i en uppåtående karriär som åklagare. Hon har hittills aldrig förlorat ett fall. Första gången de två träffas är på sjukhuset. Där åskådliggörs deras inbördes relation genom Sarahs sårbara position på en brits, iklädd sjukhusrock och nyligen gynekologiskt undersökt, medan Kathryn självsäkert kommer insvepande i rock med portfölj. Hon konstaterar krasst att det varit mycket alkohol och marijuana inblandat. För henne är detta bara ett fall i raden medan Sarah har fått hela sin tillvaro raserad utan förmåga eller makt att göra något åt sin situation.

Sarahs hem är pråligt. Affischer med astrologiska motiv på väggarna, mobil i taket och gamla möbler. Hon klär sig företrädesvis i kort kjol eller tajta jeans och höga klackar. Kathryn å sin sida klär sig konventionellt elegant och går i lågskor. Hon befinner sig i männens värld, anammar deras sätt att umgås och talar deras språk, det vill säga lagstiftarnas och makthavarnas språk.

Trots sina olikheter försöker Sarah och Kathryn efterhand att närma sig varandra som två kvinnor i vänskap. Kathryn gör ett misslyckat men för henne välment försök till kvinnligt förtroende då hon tagit med sig kläder till Sarah på sjukhuset. Hon hoppas att Sarah inte har något emot grått medan Sarahs största önskan just då är att få skölja bort våldtäkten med tvål och munvatten.

När Kathryn därefter kör Sarah hem frågar Sarah vilket tecken Kathryn är född i och om hon vill ha sitt horoskop ställt. Hon avböjer, men Sarah återkommer hela tiden till horoskopet och i filmens slut överlämnar hon ett som är signerat av henne själv. I horoskopet bekräftas den bild vi fått av Kathryn genom filmen. Planeternas placering talar om karriär, ärelystnad, lag, klokhet och officiellt arbete. "Du kan bli president eller något", säger Sarah. Kathryn undrar hur Sarahs framtid ser ut. Hon svarar undflyende att hennes liv mestadels kretsar kring känslor, tro, mystik, intuition och sänt, ingenting användbart.

Att de två kommer från skilda klasser är uppenbart för dem. För Sarah blir Kathryns köpsläende av henne (som brottsoffer) ett bevis för att hon

inte är värd en bättre behandling. Kathryn verkar åtminstone i början anse att Sarah har ett lättvindigt förhållande till alkohol och droger och att hon förmodligen är den sortens tjej som ber om trubbel. Sarah beskyller Kathryn för att framställa henne som någon slags underklassbimbo som inte är värd en skäligen rättegång. I scenen när Sarah dundrar in i Kathryns hem ställer hon henne mot väggen. "Om jag hade läst juridik och inte bodde i ett jävla skjul kanske jag hade dugit"? Hon vet att hon saknar ord för att uttrycka sig men vägrar att acceptera att hon skall bli orättvist behandlad.

Sarah står ensam i världen. Hennes pojkvän saknar helt förståelse för hennes känslor efter våldtäkten. Han tycker att hon blivit "trakig". När Sarah ringer sin mor som bor långt borta inser vi att hos modern finns ingen tröst att hämta. Hon är fullt upptagen med sitt eget liv och kan möjligtvis erbjuda pengar men inte omtanke.

Sarah försöker, om inte ta sig in i Kathryns värld, så åtminstone bli vän med henne och smälta in. Inför rättegången tar hon på sig en dräkt där kjol och jacka visserligen inte matchar men som ändå är en anpassning. Kathryn anammar en lite mindre uppsträckt stil med kofta och kjol när hon besöker Sarah i hennes hem.

Kathryn behärskar spelet inom juridiken, har talets gåva och vet vilken vokabulär man rör sig med i maktens korridorer. De två kvinnorna möts under en tid och när de skiljs åt på domstolstrappan omsvärmade av journalister inser vi att de inte kommer att träffas igen. Kathryn har fått en skjuts i karriären. Sarah säger att hon mest av allt vill hem och leka med sin hund.

★ Trots sina dåliga odds framträder Sarah som en allt starkare kvinna. Från att ha låtit omständigheterna styra hennes liv börjar hon ta egna initiativ. Alltifrån den våldsamma krocken med bilen till att klippa av sig håret. Försök hitta andra exempel i filmen där hon konkret tar initiativ för att förändra sitt livs riktning.

Varför tackar hon nej då hjälp erbjuds av kvinnan från våldtäktsscenet. Hur tänker vi oss hennes fortsatta liv efter den personliga seger som domen innebär?

★ Vad bidrar till att Kathryn känner att hon är skyldig Sarah en rättvis rättegång och därmed faktiskt riske-

På väg ut ifrån rättegången, den här typen av scener behärskar amerikanerna till fulländning. Sarah och Kathryn, i rollerna Jodie Foster och Kelly McGillis.

rar sitt rykte i kåren?

Vad har det här mötet inneburit för de bägge? Vad har de lärt sig av varandra?

★ Vad är det hos Sarah som inspirerar Kathryn att fortsätta målet? Känner Kathryn kanske själv att hon saknar det mod eller andra egenskaper som Sarah visar.

Skuld

I *Anklagad* har en ung kvinna blivit utsatt för en våldtäkt, ett brott. Hon är offret och skulden bär i så fall de som utförde brottet. Men filmen vill komplicera skuldbegreppet. Den visar hur Sarah själv ställs på den anklagades plats för att ha klätt sig utmanande, druckit och drogat sig, uppträtt provokativt och inte gjort tillräckligt motstånd. I scenen på sjukhuset efter våldtäkten behandlas hon mer eller mindre som en kriminell. Hon fotograferas med en polaroidkamera. Hon utfrågas om intima detaljer. Vad använder du för preventivmedel? När hade du samlag senast? Hon får ligga i gynstolen med en stark lampa i ansiktet medan läkaren söker efter bevis på och i hennes kropp.

Skepsisen blir inte mindre när man konstaterar höga halter av alkohol och marijuana i blodet. Hennes uppträdande kvällen hon blir våldtagen talar till hennes nackdel. Körades en bil med registreringsplåten "SXY SADI" kommer hon till en bar som domineras av män, klädd i tajt jeanskjol och minimalt linne. När hon låter sig bjudas på drinkar, dansar utmanande och flirtar är det ett beteende som omgivning, domstolen

och (kanske till en början?) vi som publik ser som utmanande.

I filmen finns fler personer med del i skulden. Ken Joyce är en passiv åskådare till det som händer. Han rör inte ett finger inne i baren även om han senare ringer anonymt till polisen. Hans moraliska dilemma ligger också i att han känner sig stå i skuld till sin vän Bob som riskerar ett längre fängelsestraff om Ken vittnar om vad han såg.

Avgörande blir dock konfrontationen på Kathryns kontor där Sarah anklagar honom för att hans passivitet till och med är ett större brott än själva våldtäkten.

Sarabs väninna Sally håller tyst eftersom hon är rädd för vedergällningar. Hon blev hotad, att nästa gång skulle det vara hennes tur. När hon väl talar förvärrar hon oavsiktligt Sarahs situation. Barägaren är också ovillig att vittna eftersom han äventyrar sitt leverbröd.

Slutligen är de tre män anklagade som varit ivriga påhejare av våldtäkten, som klappat, tjoat och eggat upp stämningen. De ställs tills slut inför rätta som skyldiga till anstiftan till brott.

När Sarah sliter sig loss och springer ut vid våldtäkten springer hon förbi bardisken där det hänger en TV i taket. En symbolisk TV-bild visar som en anklagelse en mun och ett öga som symboliserar just att munnen inte vittnar om det ögat bevittnat.

★ Fundera kring hur filmen bygger upp en bild av Sarah som vi får omvärdera när vi fått veta vad som

egentligen hänt. Leta efter scener där vi får en positiv bild av Sarah trots att alla hennes fel och brister blottläggs.

Fundera över mekanismerna bakom Sallys och barägarens rädsla att vittna.

Filmens centrala budskap är att en kvinnas beteende kan aldrig rättfärdiga att hon utsätts för våld eller förtöndras. Fundera kring era egna reaktioner inför skuldfrågan. Är en åskådare lika skyldig som den som aktivt begår ett brott?

I filmens eftertexter betonas att våldtäkter är ett problem som ständigt finns närvarande i samhället och att det i USA rapporteras om en våldtäkt var sjätte minut. Hur är synen på detta brott i dagens samhälle? Liknar det filmens skildring?

Hur är det med ordet NEJ? Respekteras det? Hur diskuteras saken bland era kamrater?

Männens värld

Filmerna *Anklagad* skildrar ur flera aspekter männens värld och deras villkor. The Mill är ett utpräglat mansrevir. Som en bit av landsbygden ligger det inklämt bland betongen och blir ett vattenhål för "riktiga karlar som jobbat hårt och vill ta sig ett järn". Klädseln är otvungen, T-shirts, flanellskjortor och skinnväst och eventuellt cowboyhatt. Man roar sig med sprit, öl, biljard, flipper- och dataspel eller sport på TV. Själva miljön med sin bastanta träinredning associerar till westernfilmer eller en jaktstuga i Colorado.

När Sarah kommer in i den här världen skildrar filmen det som när

ett lamm kommer in bland en flock vargar. Männen vrider huvudena ur led, dreglar och hoppas kunna fånga "bytet". Sarah agerar naivt och inser inte att hon lockar fram "rovdjursdriften" i dessa män.

Hon spelar också bokstavligen ett spel med sin sexighet men förväntar sig fair play. Att de sedan våldtar henne på ett flipperspel med namnet SLAM DUNK betonar deras bild av kvinnan som ett sportobjekt som man med lätthet langar upp i en basketkorg precis som på spelets bild.

När grabbarna i skolan sitter tillsammans och följer nyheterna om fallet och när Bob döms till ett mildt straff applåderar de honom som en hjälte och själv tar han emot hyllningarna som gällde det vinsten i ett sportevenemang.

Försvarsadvokaterna i filmen (som samtliga är män) har redan från början en nedlåtande och föraktfull ton gentemot Sarah och det hon blivit utsatt för. De insinuerar att hon minsann var med på noterna, kanske rent av tog initiativet. Det var helt enkelt ingen våldtäkt. En advokat påpekar att hans klient Bobs framtid inte får äventyras. Han är ju en A-student. Grabbarna/männen håller ihop. När de två advokaterna i filmens rättegångsscener förhör Sarah använder de sig av effektiva metoder för att underminera hennes trovärdighet. Den ene tittar menande på juryn medan han ställer frågor till henne över axeln. Han ifrågasätter hennes motstånd. Kan ni bevisa att någon såg er kämpa. Varför skrek hon inte på hjälp, polisen eller att hon blev våldtagen? Han leker med hennes ord NEJ!, som om det var inget värt, inte tillräckligt försvar.

Den andre talar i falskt förtroende med len röst: "Jag vet att ni inte har det lätt", samtidigt som han tvivlar på att hon är kapabel att komma ihåg vilka som skrek i rummet eftersom där fanns så många ljud och hon blundade mesta tiden.

I det här sammanhanget har hon inget att sätta emot. Hon kan inte spela med eller manipulera, hon svarar bara ärligt på frågorna.

Kathryn däremot vet vilka regler som gäller i de kretsar av män hon umgås, exempelvis andra advokater. Tillsammans bevistar de en hockey-match där de diskuterar Sarahs fall. Kathryns chef verkar tillmätta det ungefär samma dignitet som spelet på plan.

Det anmärkningsvärda är att inte heller kvinnorna står på Sarahs sida. Läkaren, Kathryn (åtminstone till en

början), tjejen på The Mill som kallar Sarah för fnask, till och med Sarahs väninna Sally, alla verkar de ha attityden att Sarah nog har sig själv att skylla.

★ Är detta en överdriven bild av olika mansvärldar? Fundera över om man har använt sådana tydliga karaktärer för att skapa skarpa skiljelinjer i illustrationen av själva konflikten.

★ Vi vet att Sarah blivit utsatt för en brutal gruppvåldtäkt. Vänd för ett ögonblick på scenariot i rättegångssalen (exakt likadant gestaltat) och föreställ er att försvarsadvokaterna försvarar en oskyldig. Hur skulle då våra sympatier ligga?

Männen i filmen ställer upp för varandra i alla lägen och håller ihop även då det är uppenbart moraliskt förkastligt. Hur kommer det sig att kvinnorna inte håller varandra om ryggen på samma sätt som männen?

Berättarform

Filmens inleds med en exteriör bild i eftermiddagsljus av baren The Mill som ligger avskilt belägen under en motorvägsbro. Under förtexterna faller mörkret och framhäver neonskylten som markerar platsen där filmens centrala händelse kommer att utspelas. Musiken är ödesmättad och trumljud förebådar att något obehagligt skall inträffa.

Inom kort kommer en person utspringande vi ser bara skuggan av en man. Därefter kommer en kvinna utrusande, skrikande som om hon hade råkat ut för något hemskt. Bakom henne lyser det rött som om hon sprang ut från en eldsvåda. Hon är barfota och rusar upp mot vägen för att stoppa en bil.

En mansröst hörs tala i telefon från en kiosk. Han säger att han sett en tjej bli våldtagen. På några få minuter har vi som publik fått filmens utgångspunkt presenterad. Hur våldtäkten gått till och vad som föregått den svarar vi i okunskap om och det är inte förrän Kenneth vittnar som den brutala våldtäkten åskådliggörs.

Fundera över vilken effekt man uppnått genom att vänta med den scenen. Hur förhåller vi oss till de olika personerna nu när vi under filmens gång får nycklar till de olika karaktärerna och händelserna?

Det är Kenneth som berättar men kameran intar hela tiden olika positioner som omöjligt kan vara hans subjektiva blick. Vi som publik blir undan för undan allséende, objektiva betrak-

tare i smyg, som om vi också var där. Detta sätt att berätta är dels ett sätt att frilägga orsaker och verkan bakom brottet men ställer också omedvetet anspråk på att det som visas verkligen är "sanning". Vi förleds in i vissa känslor och sympatier för att sedan tvingas omvärdera vår inställning till filmens karaktärer. Exempel på dessa manipulationer är t ex hur vi ser på Sarah där vår bild av henne först är offer, sedan destruktiv, knarkande förlorare på väg utför. Men undan för undan ser vi också att hon både har klokhet, styrka och integritet. Mannen i skivaffären är ett annat exempel. Vi tror först att han är en charmknutte som får Sarah att le, men sedan visar han sig ha deltagit i våldtäkten.

★ Fundera vidare över denna filmiska manipulation. Är det ett ärligt sätt att berätta eller ger det oss mindre möjligheter att själva ta ställning till de olika karaktärerna?

Diskutera vidare hur man skildrar andra karaktärers utveckling som Kathryn, hennes chef eller vittnet Ken.

PRODUKTIONSUPPGIFTER:

USA 1988

Originaltitel: The Accused

Regi: Jonathan Kaplan

Manus: Tom Topor

Foto: Ralf Bode

Klippning: Jerry Greenberg,

Nicholas Brown

Musik: Brad Fiedel

Scenografi: Richard Kent Wilcox

I ROLLERNA:

Sarah Tobias – Jodie Foster

Kathryn Murphy – Kelly McGillis

Ken Joyce – Bernie Coulson

Cliff "Scorpion" Albrecht – Leo Rossi

Sally Fraser – Ann Hearn

Bob Joiner – Steve Antin

TEKNISKA UPPGIFTER:

Speltid: 111 min

Format: Vidfilm

Ljudsystem: Dolby stereo

Censur: Från 15 år

Svensk premiär: 10.11.1988

DISTRIBUTION:

Svenska Filminstitutet, Box 27

126, 102 52 Stockholm

Tel 08-665 11 00, fax 08-661 18

20